

Päätoimittajan palsta

Linjakkaita linjapäätöksiä

Kuten selaamalla tätä numeroa hieman eteenpäin voi huomata, lehden varsinaisten kirjoitusten etusivulle on ilmestynyt yläosa, jossa on seuran hieno logo , kirjoituksen julkaisutiedot sekä kirjoituksen käsitelleen toimittajan nimi. Lehti on siis ottanut aimo askeleen kohti aidon, arviointimenettelyä käyttävän tieteellisen lehden ulkoasua. On luonnollista kysyä: miksi?

Ensimmäinen, toisaalta välttämätön mutta toisaalta tyhjänpäiväinen syy on, että se tuli teknisesti mahdolliseksi. Otin käyttöön kirjaston nimeltä `pstricks`, jolla seuran logo oli loppujen lopuksi helppo piirtää; ja muutenkin \LaTeX -osaamiseni on kasvanut. Logossa saattaa teoriassa olla hiuksenhienoja mittasuhte-eroja aikaisempaan verrattuna, mutta käytännössä niitä voi tuskin huomata, koska tähän asti käytettävissämme ollut logon sähköinen kappale ei ollut kovin tarkka.

Mutta nyt olennaisiin syihin. Vaikka lehti julkaisee yhä myös tunnetuilta tutkijoilta kutsumiaan kirjoituksia, kasvava osuus aineistosta on peräisin Tietojenkäsittelytieteen päivien opiskelijaesitelmistä. Niitä ei suinkaan ole julkaistu sellaisina, kuin ne ovat kirjoittajilta alunperin tulleet, vaan ne on luettu huolella ja niihin on pyydetty ja/tai vaadittu korjauksia ja parannuksia. Lehden toiminnassa on siis ollut oikean tieteellisen lehden piirteitä. Ulkoasu-uudistus tekee tämän näkyväksi. Sitäpaitsi nuorille kirjoittajille voi heidän saavutuksiaan arvioitaessa olla hyötyä siitä, että kirjoitus myös näyttää tieteellisen seuran lehdessä julkaistulta.

Asia tuli viime numeron jälkeen ajankohtaiseksi, koska toimitus joutui teke-

mään kaksi kirjoitusten hankkimista ja julkaisemista koskevaa periaatepäätöstä. Vauhtiin päästyään toimitus mietti asiaa enemmänkin ja muotoili joukon periaatteita. Suurelta osin niitä on noudatettu aikaisemminkin, mutta nyt ne on tietoisesti otettu osaksi lehden linjaa.

Osa kirjoituksista on tullut toimituksen jäsenten lähipiiristä. Sellaisen kirjoituksen toimittaa muu kuin lähin toimittaja. Aiemmin kirjoituksista ei näkynyt, että jääviysongelma on asianmukaisesti ratkaistu, mutta ulkoasu-uudistus muuttaa tilanteen, koska kirjoituksen käsitelleen toimittajan nimi tulee näkyviin.

Toimittajan nimen esiintuonti on luonteva uudistus sikäläkin, että aiemmin olin toimituksen ainoana tohtorina itseoikeutettu ja -velvoitettu huolehtimaan kirjoitusten tieteellisestä arvioinnista, mutta nyt Arikin on tohtori ja, kuten viime numerossa kerrottiin, professori Jorma Tarihio on liittynyt toimituskuntaan. Jatkossa jaamme tieteellisen toimitusvastuun keskenämme.

Vielä yksi syy ulkoasu-uudistukseen oli toiminnan vakiintuminen. Lehti joutuu edelleen hankkimaan aineistoa kerjäämällä, mutta enää ei tarvitse kerjätä niin itsepintaisesti kuin ennen. Nuoren polven kirjoittajat ovat suhtautuneet yleensä hyvin myönteisesti pyyntöihin lähettää tekstejä tarjolle, ja mikä merkillisintä, asia on usein edennyt myönteistä suhtautumista pitemmälle, aina valmiiseen tekstiin asti! Usko lehden jatkuvuuteen nykymuodossaan on toimituksessa niin vahva, että ulkoasun “tieteellistäminen” tuntui oikealta.

Tästä eteenpäin lehti hankkii aineistoa pääasiassa neljää eri reittiä.

Todennäköisesti jatkossakin tärkeimpänä säilyy kirjoitusten pyyntö *Tietojen-*

käsittelytieteen päivien parhaiden opiskelijaesitelmien pohjalta. Tapahtumien järjestäjät huomio: lehdessä voidaan toki julkaista myös muista suomenkielisistä tapahtumista poimittuja esitelmiä (ja englanninkielisistäkin, kunhan kirjoitukset ovat suomeksi).

Tietojenkäsittelytieteen seuran hallitus on päättänyt, että tästä eteenpäin *väitöskirja- ja gradukilpailujen parhaimmista* ehdotetaan lehteen heti kisan jälkeen. Tähän astikin on pyritty saamaan ainakin väitöskirjakilpailun voittajalta kirjoitus, mutta jatkossa pyyntö esitetään varhaisemmassa vaiheessa (tähän asti se on esitetty esitelmän yhteydessä), ja koskee laajempaa joukkoa kuin pelkkä voittaja.

Kolmas reitti on kirjoitusten *pyytämisen arvostetuilta asiantuntijoilta*. Koska he ovat kiireisiä, on tämä tapa tuottanut ja tulee varmaan jatkossakin tuottamaan huonosti. Lehti on kuitenkin halukas julkaisemaan myös sellaista aineistoa, joka on alunperin tehty muuta tarkoitusta varten, kuten virkaanastujaisesityksiä. Toivon vinkkejä tällaisista!

Lehti ottaa myös mielellään vastaan *lehdelle suoraan lähetettyjä* kirjoituksia. Tämä on ollut heikoin hankintakanava: ainoa tähän mennessä tätä kautta tullut julkaistu kirjoitus oli numeron 20 “Rubikin kuution opetukset”, ja senkin kuuluminen tähän kastiin on kyseenalaista. Voin kuitenkin yrittää vedota: kenties juuri Sinä, arvoisa lukijani, teet tai ohjaat mielenkiintoista työtä, joka ehdottomasti kannattaisi saattaa kotimaisen tutkijayhteisön tietoon! Jos haluat, niin voit ottaa yhteyttä jo suunnitteluvaiheessa, esimerkiksi varmistaaksesi, että aiheesi sopii lehteen.

Toinen niistä periaatekysymyksistä, jotka käynnistivät pohdinnan lehden linjasta liittyi ylläolevan listan kolmoskohtaan. Vastauksena avoimesti esittämääni pyyntöön mielenkiintoisista aiheista ja

kirjoittajista sain vinkin valmistumassa olevasta väitöskirjatyöstä. Aihe olisi ollut mainio, mutta kirjoittaja oli minulle täysin tuntematon. Ajatus käyttää kutsumenettelyä tuntui minusta väärältä, kun samanaikaisesti moni muu väitöskirjan tekijä joutui alistumaan kaksivaiheiseen karsintaan: ensin Tietojenkäsittelytieteen päivien ja sitten lehden oma.

Asiaa pohdittiin toimituksessa ja päätettiin, että kutsumenettelyä käytetään vain silloin, kun kirjoittaja tunnetaan yleisesti aihealueen asiantuntijana ja hyvänä kirjoittajana. Opiskelijoiden kirjoituksia varten on luotu kaksi reittiä, opiskelijaesitelmistä poiminta ja opinnäytekilpailussa menestyminen, joten opiskelijoiden työt ohjataan ensisijaisesti niille.

Myös nelosreitti, eli lehteen suoraan lähettäminen on joka tapauksessa kaikille — siis myös opiskelijoille — avoin. Lukija voi ihmetellä, että mitä järkeä on kieltäytyä pyytämästä kirjoituksia opiskelijoilta, mutta silti ottaa käsittelyyn pyytämättä tulleet kirjoitukset. Järkeä on siinä, että jos kirjoitus on kirjoitettu lehden pyynnöstä, niin olisi kiusallista hylätä se. Jos kirjoitus kuuluu suoraan lähettettyjen luokkaan, niin toimittaja voi pyytää niin paljon muutoksia kuin katsoo tarpeelliseksi ja tarvittaessa tehdä kielteisen julkaisupäätöksen hienotunteisuusseikkojen estämättä.

Toimitus joutui viime numeron jälkeen ottamaan kantaa myös tieteellisten ja muiden kirjoitusten pesäeroon. Lehtihän on julkaissut myös juhlapuheita ja selostuksia Tietojenkäsittelytieteen päivistä, ja haluaisi myös toimia keskustelukanavana julkaisemalla kantaa ottavia kirjoituksia. Tässä ei ole tapahtumassa muutosta.

Tekemämme päätös oli, että muiden kuin tieteellisten kirjoitusten etusivulta on kirjoituksen lajin tavalla tai toisella käytävä selvästi ilmi, jos väärinkäsityksen vaa-

ra on olemassa. Lehden palstoilla saa ottaa kantaa tieteellisiin, koulutusta koskeviin tms. kiistoihin. Jos kirjoitus ei täytä normaaleja tieteellisiä vaatimuksia tosiasioiden tasapuolisen esiintuonnin ja käsittelyn suhteen, sitä ei kuitenkaan julkaista varsinaisena tieteellisenä kirjoituksena, vaan mielipidekirjoituksena, puheenvuorona tms.

Kun käsikirjoitus on saatu, sille valitaan vastaava toimittaja. Hän lukee tekstin läpi ja pyytää tai vaatii muutoksia sen mukaan kuin katsoo viisaaksi. Kirjoitus palautetaan kirjoittajalle korjauksia varten. Näin edetään, tarvittaessa yksittäisistä asioista neuvotellen, kunnes kirjoitus on valmis, tai toimittaja toteaa korjausten etenevän liian hitaasti, tai kirjoittaja kyllästyy niuhottavaan toimittajaan ja vetäytyy.

Tietojenkäsittelytiede-lehden toimittajan rooli poikkeaa eräässä suhteessa tavallisesta tieteellisen arvioijan roolista. Toimittajat eivät ole kaikkien alojen asian tuntijoita, joten väitteiden todenperäisyyden tarkastaminen, tieteellisen merkittävyyden arviointi yms. on usein pakko jättää puutteelliseksi. Toimittajien työn pääpaino kohdistuu kirjoitusten luettavuuteen ja ymmärrettävyyteen.

Normaalista tieteellisestä julkaisusta poiketen lehden kirjoitukset eivät ole tarkoitettut saman erikoisalalan tutkijoille, vaan tietojenkäsittelijöille yleisesti. Kohderyhmä on siis sangen epähomogeeninen. Tästä syystä luettavuus ja ymmärrettävyys ovat poikkeuksellisen tärkeitä tavoitteita, mutta samalla vaikeita saavuttaa.

Kirjoittajilla on joskus ollut suuria vaikeuksia katsoa tekstejään lukijoiden näkökulmasta. Yleinen virhe on sellaisten taustatietojen mainitsematta jättäminen, jotka ovat kirjoittajalle itsestään selviä mutta lukijalle tuntemattomia. Vaikka

kirjoittaja olisi yrittänyt esitellä tarpeelliset taustat, jotakin olennaista on saattanut jäädä pois. Tällaiset paljastuvat armotta, kun asiaa tuntematon toimittaja niin sanotusti putoaa kärryiltä. Niinpä niistä ei ole muuta haittaa kuin toimitusajan venyminen pitkäksi, jos tarvitaan useita kieroksia ennen kuin toimittaja ensimmäisen kerran pääsee jutun loppuun asti.

Erityisen tärkeä puuttuvien taustatietojen laji on käsitteiden määritelmät. Kirjoittajia on joskus vaikea saada uskomaan, että lukijalle ei välttämättä ole itsestään selvää, mitä sen tapaiset "aivan peruskäsitteet" kuin perinnejärjestelmä, kognitio, itsereflektio tai konjunktiivinen normaali-muoto tarkoittavat.¹ Määritelmien ei tarvitse olla formaaleja, mutta käsitteen merkityksestä tulee antaa tavalla tai toisella niin paljon tietoa, että lukija pystyy jatkamaan lukemista. (Itse asiassa usein on kirjoituksen tarkkuustason kannalta aivan riittävää, että määritelmä jätetään epätarkaksi, ja lukijoille se voi olla huomattavasti miellyttävämpää.) Toisinaan määritelmä on kyllä mukana, mutta kaukana käsitteen ensimmäisen käyttökerran jälkeen. Silloin tällöin käsitteelle joudutaan antamaan kaksi määritelmää: ensin epämääräinen jotta siitä voitaisiin puhua johdannossa, ja myöhemmin varsinainen.

Sitäkin tapahtuu, että määritelmiä on annettu yli tarpeen. Kirjoittajalla on ehkä ollut mielessään kokoelma määritelmiä, jotka hän automaattisesti laittaa jokaisen kirjoituksensa alkuun. Kannattaa harkita, tarvitaanko kaikkia käsitteitä, ja onko määritelmän paras paikka jutun alussa vai käsitteen ensimmäisen esiintymän yhteydessä. Jos käsitettä tarvitaan vain kerran eikä sen nimi ole tärkeä, nimen käyttöön-otto voitaisiin ehkä välttää sijoittamalla

¹Esimerkit ovat keksittyjä, mutta niiden havainnollistama ilmiö on todellinen. En käytä todellisia esimerkkejä, koska niiden kirjoittajat olisivat tunnistettavissa lukemalla lehden tähänastiset numerot.

määritelmä ainoan käyttökertansa paikalle.

Paljon on myös vikoja, jotka olisivat vikoja vaikka yleisö olisi asiantuntevampaa. Termin merkitys voi vaihtua kesken matkan, tai merkitys säilyy mutta termi vaihtuu. Kaksi väitettä voi olla niin ilmeisessä ristiriidassa, että vaikka huolellinen lukija ei itse asiaa ymmärtäisikään, hän huomaa ristiriidan olemassaolon. Yllättävän usein muotoseikkavirhe kaavassa, kaaviossa tai taulukossa paljastaa piilevän asiavirheen. Toimittajanurani tähtihetkiä ovat olleet ne kerrat, jolloin olen tällä tavalla löytänyt itselleni täysin vierasta aihetta käsittelevästä tekstistä vian, jonka kirjoittaja on ehkä aluksi kiistänyt, mutta jonka hän on lopulta (ääritapauksessa ohjaajaansa konsultoituaan) myöntänyt olennaiseksi. On molemmille osapuolille rasittavaa mutta kirjoitukselle suureksi hyödyksi, jos toimittajaparka jaksaa vaatia muutoksia niin kauan, että ymmärtää tekstin.

Termistön kieli ansaitsee muutaman (= 175) sanan. Lehti on suomenkielinen. Toimittajista ainakin minä harrastan lempeää mutta sinnikästä painostusta termien suomentamisen suuntaan.

Englannin kieli valtaa alaa hitaasti mutta vakaasti. Ennen oli hankkeita, mutta nyt on projekteja; ja Pohjois-Hervannan yläasteella opiskellaan jaksoittain, mutta kilometrin päässä Tampereen teknillisessä yliopistossa periodeittain. Ei ole pahitteeksi, jos joku pyrkii jarruttamaan tätä muutosta.

Vierasperäisiä sanoja puolustetaan sillä, että ne ovat vakiintuneempia, täsmällisempiä ja tieteellisempiä kuin vastaa-

vat suomenkieliset, ja suomenkielinen termi kuulostaa koomiselta. Lienee kuitenkin pelkkää sattumaa, että “tositaimsystemi” kuulostaa koomiselta ja epätieteelliseltä, mutta “reaaliaikajärjestelmä” ei.

Kun vierasperäisellä termillä — vaikkapa “editori” — on kirjoituksen kannalta olennainen merkitysero vastaavaan suomenkieliseen — tässä tapauksessa siis “toimittaja” — verrattuna, niin silloin se on ilman muuta niitä termejä, jotka on määriteltävä ennen käyttöä. Mutta jos määritelmäksi tulee “editori tarkoittaa henkilöä, joka toimittaa lehteen tulevia kirjoituksia”, niin silloin kannatta pohtia, olisiko sittenkin parempi puhua “toimittajasta”.

Jos vierasperäinen termi on tarpeeksi vakiintunut Suomessa, niin silloin taistelu suomenkielisen puolesta on tietysti turha. Mutta lehteen kirjoittaja saattaa olla niin onnellisessa asemassa, että hän on ensimmäinen kyseisestä asiasta suomeksi kirjoittava, joten hän saa kunnian keksiä suomenoksen.

Kuten näkyy, toimituksessa tehdään lujasti töitä kirjoittajien kiusaksi mutta lukijan hyväksi (minkä seurauksena tämäkin numero taitaa olla myöhässä). Toivottavasti olemme onnistuneet! Älä siis jätä kirjoitusta lukematta vain siksi, että sen aihe näyttää vaikealta. Se on mahdollisesti ollut toimittajallekin aluksi täysin käsittämätön, mutta sitä on muokattu niin paljon, että toimittaja on lopulta ymmärtänyt sen — joten se ei ole niin mahdoton lukea kuin miltä näyttää.

— Antti Valmari —
päätoimittaja